

Eilu v-Eilu – Multiple Truths or Multiple Possibilities

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.

ריטב"א

שאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהיו שניהם דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר, ותירצו כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר.

תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ד הלכה ב

אמר רבי ינאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היתה לרגל עמידה מה טעם וידבר יי' אל משה אמ' לפניו רבונו של עולם הודיעני היאך היא ההלכה אמר לו אחרי רבים להטות רבו המזכין זכו רבו המחייבין חייבו כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור מיניין ודגל"ו וכן הוא אומר אמרות יי' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ואומר מישרים אהבוך.

שבת קל.

א"ר יצחק עיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א והיו מתים בזמן ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרה.

החיד"א פתח עיניים ח"א עמוד פח

אלו ואלו דברי אלהים חיים, אין פירושו דשניהם אמת אלא להיות דאין האור ניכר אלא מתוך החשך, נמצא דהסברא המנגדת תועיל להבין היטב הסברא האמיתית בעצם, ומצד זה קרי בה נמי דברי אלהים חיים. ולעולם דסברא אחת אמת והסברא האחרת אינה אמת.

הקדמה לספר נתיבות המשפט

ואף גם זאת אם שהשגיאה והטעות שקר הוא בעצמותו, מ"מ תועלת יש בו לחכמים, ובביאור אמרו חז"ל [גיטין מ"ג ע"א] והמכשלה הזאת תחת ירך, אין אדם עומד על ד"ת אלא אם כן נכשל בו. והענין כי ידוע שהתורה נמשלה למים, וכאשר יפרש השוחה לצלול במים אדירים להעלות הפנינים ואבני יקר בעת השיבולת הולך וסוער, תכהין עיניו מראות, וקשה עליו להשיג ההבדל הדק שבינם ובין אבן החרסית המונח אצלם **רשומין** כמעט במראה זה לזה, ותחת הספיר מעלה חרס בידו, אולם אחר העלותו, אור עיניו אתו לסמן לעצמו היטב ההפרש שביניהם, עד שכשהוא צולל שוב פעם שנית אבן המטעה לא ימצא עוד, ואם נמצא מיטיב הוא לראות לדעת את הפנינים וכל יקר ראתה עיניו. הרי דליית הדברים המוטעים היה לעזר ולהועיל לבל יטעוהו עוד. הוא הדבר אשר המליצו חז"ל באמרם אי לאו דדלאי חספא לא משכחת מרגניתא תותיה וגם ע"ז יש קבלת שכר מהשמים.

החיד"א פתח עיניים ח"א עמוד פח

נמצא דאלו ואלו דברי אלהים חיים, כי יסודות וטעמי שתי הסברות אמת, רק שבחילוף הנושאים ישתנה הדין.

תוספות ר' פריץ עירובין יג עמוד ב

ומ"מ קשה ממעשים שכבר היו, כגון ממוכח דחד מוכח מקרא דהיה ששים וחד מוכח מקרא דהיה עשרים, והתם היכי שייך לומר אילו ואילו דברי אלהים חיים, דהא ליכא למימר הלך אחר רוב חכמי הדור, דהא לא היה אלא בחד ענינא.

וי"ל דגם כולהו לא היה אלא בחד ענינא, אלא חד מוכח מקרא דבדין ה"ל לו להיות הכי וחד מוכח מקרא דבדין היה לו להיות הכי, והא דקאמר אילו ואילו דברי אלהים חיים, פ"י דמתוך הפסוקים יש משמעות למידרש כמר וכמר, אבל ודאי לא היה אלא בענין אחד.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

תנא באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח נעקר חרוב ממקומו מאה ואמרי לה ארבע מאות אמרו לו אין מביאין ראייה מן החרוב חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו חזרו אמת המים לאחוריהם אמרו לו אין מביאין ראייה מאמת המים חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו... חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל:יב) לא בשמים היא מאי לא בשמים היא אמר רבי ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כג:ב) אחרי רבים להטות אשכחיה רבי נתן לאליהו א"ל מאי עביד קוב"ה בההיא שעתא א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני... בני...

דרשות הר"ן הדרוש השביעי

שמאחר שהכרעת התורה נמסרה להם בחייהם, ושכלם היה מחייב לטמא, היה מן הראוי שיהיה טמא **אע"פ שהוא הפך מן האמת, שכן מחייב השכל האנושי**. והשאר, **אע"פ שאומרים אמת, אין ראויין לעשות מעשה כן בדרכי התורה, כמו שלא טהרו בעל מחלוקתו של רבי אליעזר, אע"פ שניתנה עליהם בת קול מן השמים שהלכה כדבריו**.¹

דרשות הר"ן הדרוש החמישי

ואמרו עוד (חגיגה ג:) בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטהרין והללו מטמאין, הללו מכשירים והללו פוסלין, הללו מתירים והללו אוסרין, שמא תאמר וכו' והיאך אני למד תורה מעתה, כלומר איני יודע איזה מהם השיג האמת, תלמוד לומר כולם נתנו מרועה אחד, כולן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנאמר (שמות כ:א) וידבר אלוהים את כל הדברים האלה לאמר, דרשו מלת כל שאפילו דבר מי שלא השיג האמת.

¹הקדמה לספר קצות-החושי

...דידוע דשכל האדם ילאה להשיג האמת בהיות בארץ שרשו, ולזה אמרו [=המלאכים לקב"ה] אתה מבוזה תכשיט שלך, כיוון שעיקר הבריאה עבור התורה, והאדם בשכלו האנושי מהנמנע להשיג האמת האמתית... והיינו 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', משום דתורה שבעל פה ניתנה כפי הכרעת החכמים, אף על פי שאינו אמת, ונקרא תורת חסד.

וזה הענין צריך עיון, איך נאמר ששני כתות המחלוקות נאמרו מפי הגבורה, הנה ר' אליעזר ור' יהושע נחלקו, והאחד השיג האמת והשני לא השיגו, ואיך נאמר שיצא מפי הגבורה דבר שאינו אמיתי.

אבל הענין כך הוא, שכבר ידוע שכל התורה שבכתב ושבעל פה נמסרה למשה, כמו שאמרו במגלה (יט ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (דברים ט:י) ועליהם ככל הדברים וגו' מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגלה. דקדוקי סופרים הם המחלוקות וחילוקי הסברות שבין חכמי ישראל, וכולן למדם משה מפי הגבורה, ומסר בו כלל אשר בו יודע האמת, והוא אחרי רבים להטות (שמות כג:ב), וכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך (דברים יז:יא). וכשרבו המחלוקות בין החכמים, אם היה יחיד אצל רבים היו קובעים הלכה כדברי המרובים, ואם רבים אצל רבים או יחיד אצל יחיד, כפי הנראה לחכמי הדור ההוא. שכבר נמסרה להם ההכרעה, כאמרו (שם ט - יא) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, וכו' לא תסור. הרי שנתן רשות לחכמי הדורות להכריע במחלוקת החכמים כפי הנראה להם, ואפילו אם יהיו הקודמים מהם גדולים מהם ורבים מהם, שכן נצטוינו ללכת אחרי הסכמת חכמי הדורות שישכימו לאמת או להפכו, וזה מבואר בהרבה מקומות.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ו עמוד ב

כתיב: (שופטים י"ט) ותזנה עליו פילגשו, רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, ר' יונתן אמר: נימא מצא לה, ואשכחיה ר' אביתר לאליהו, א"ל: מאי קא עביד הקב"ה? א"ל: עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר? אמר ליה: אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, א"ל: ח"ו, ומי איכא ספיקא קמי שמיא? א"ל: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד...

תוספות מסכת ראש השנה דף כז עמוד א

כמאן מצליגין זה היום תחלת מעשיך - כמאן - כרבי אליעזר... ומה שיסד ר"א הקליר בגשם דשמיני עצרת כר"א דאמר בתשרי נברא העולם ובשל פסח יסד כר' יהושע.

אומר ר"ת דאלו ואלו דברי אלהים חיים ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן ודכוותה אשכחן בפרק עושין פסין (עירובין דף יח. ושם) גבי אדם שעלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד.

אגרות הראי"ה חלק א אגרת קי עמוד קלג²

כעת מונח לפני מכתבו האחרון. ואתפלא, שעל מה שכתבתי בענין אחדות הפכים, משיב כבודו עלי מהדבר הידוע שאין אפשרות לשני הפכים שיהיו בנושא אחד.

ותמיהני, וכי לזו אנו צריכים. הלא עיקר הצד של חידוש שבדברי הוא, מה שמצד המחשבה העליונה, הסוקרת את עמקם של דברים, אין במציאות כלל הפכים, וכל מקום שיש הפכים יש שם בודאי איזה תנאי נעלם, שכשיתפרש

² Likewise, consider the following remarkable passage.

אורות הקודש חלק א - יא ערך הניגודים
כל הניגודים הנמצאים בהדעות, וכל אותה האפסיות שלפעמים נראה מחוג אחד על חברו, והניגודים הללו מתגדלים ביותר כל מה שהדעות תופסות מקום יותר גדול ברוח האדם, למסתכל פנימי מראים הם בתואר ריהוקים מקומיים של שתילים, שהם משמשים לטובת רעננותם ושביעות יניקתם, כדי שכל אחד ואחד יתפתח במילואו, ותהיה הסגולה המיוחדת של כל אחד מחוטבה בכל פרטיה, מה שהקירוב היה מטשטש ומקלקל הכל. והאחדות המתואמה באה רק מתוך זה הריחוק, שרי בפירודא וסיים בחיבורא.

נמצא ששני המשפטים, שנראו במבטא ובציור הפכים, שאחד מהם הוא בנוי על צד אחד מהמשפט והשני על צד אחר, ונמצא שע"י שני ההפכים יחדיו אנו רואים את המשפט משני צדדיו, ונמצא שאין כאן הפכים בדרך החלט, ומצדם אין כאן נושא אחד, כיון שהיחוסים של הנושא הם שונים.

ובענין שאנו עסוקים, דהיינו מה שנוגע למצב הדעות, מתפשט זה המשפט על כל הרעיונות הרוחניים, וניגוד אמיתי לא נמצא כי אם במה שנוגע להעובדות ההיסטוריות שהנן מבונות בידיעתנו ע"י הקבלה והמסורת, שגם הן כל מה שהדעות הרוחניות מאירות יותר, נעשות הראשונות יותר מזוקקות ויותר קרובות אל הלב, עד שמגיע האדם גם בהן למדת המדרגה העליונה שבתמימות, אחר ההרחבה היותר בלת-מוגבלת של חופש המחשבה, ודוקא על ידה.

מכתב מאליהו חלק ב עמוד רמה

...אולם כלל גדול הוא, כשחז"ל אומרים דעות שונות בעניני אגדה, הרי כולן מאירות אותו נושא מצדדים שונים מבחינות שונות, ואינם מחולקים.

מכתב מאליהו חלק ג עמוד שנג

והנה מפורש בתיקוני זהר דבעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת, והביאור הוא כנ"ל, משום ששני המבטים אמת כל אחד בבחינתו, ואינו חלוק למעשה... ופירוש 'פליגי' בזה, שהוא מופרש וחלוק זה מזה.

הקדמת ערוך השולחן לחושן משפט

וכל מחלוקת התנאים והאמוראים והגאונים והפוסקים באמת למבין דבר לאשורו, דברי אלהים חיים המה, ולכולם יש פנים בהלכה. ואדרבא, זאת היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה כולה נקראת שירה, ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה, וזהו עיקר הנעימות. ומי שמשוטט בים התלמוד יראה נעימות משונות בכל הקולות המשונות זה מזה.